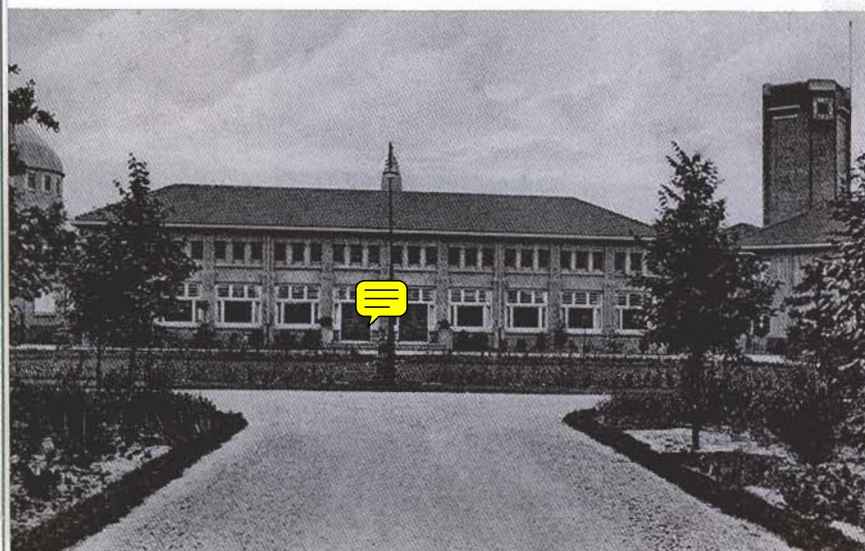

Geschiedenis van het voormalige klooster- en retraitehuiscomplex aan de Loudelsweg*

Voorgevel van het Sint Petrus Canisius retraitehuis.
De ingang bevond zich naast de toren (onder het boompje nog net zichtbaar).
(Ansicht collectie Piet Mooij, Bergen NH).

De eetzaal in het retraitehuis. De zusters die bedienden waren:
Zr. Salvatrix, Zr. Arnolda en Zr. Christiana. (Ansicht collectie auteur).

Einde van een tijdperk

Toen in de loop van 1990, na een aantal brandstichtingen, het kolossale kloostergebouw aan de Loudelsweg onder de slopershamer viel betekende dat het definitieve einde van een tijdperk. Een tijdperk waarin vanaf de beginjaren van de twintigste eeuw tot in de jaren vijftig het ene gebouw na het andere verrees. Niet alleen ten behoeve van het katholiek onderwijs, maar ook een gebouw voor bezinning op en verdieping van het geloof: het Retraitehuis. Dit retraitehuis werd geleid door de paters Redemptoristen en stond geheel los van het klooster der zusters Ursulinen. Maar de zusters leverden wel een belangrijke bijdrage aan het reilen en zeilen van dit instituut, want zij zorgden voor de huishouding en de bediening. Dit gebouw, uit 1926, werd na het vertrek van de paters vormingscentrum De Vluchtheuvel en weer later Het Rafaëlhuis, een instituut voor geestelijk gehandicapten op antroposofische basis. Deze instelling verhuisde in 1988 naar Tuitjehorn (Midgard) en het gebouw viel ten prooi aan vandalisme en brandstichting. Uit de restanten heeft museum Het Sterkenhuis de eerste steen en een deel van een gebrandschilderd raam weten te redden. In deze eerste steen bevond zich een loden koker met daarin een document met de namen van alle hoogwaardigheidsbekleders die bij de plechtigheid aanwezig waren.

Na de sloop van het retraitehuis is op dit terrein, evenals op dat van de zusters Ursulinen, een groot aantal woningen verrezen. Bij de straatnaamgeving heeft de gemeente Bergen duidelijk recht gedaan aan de historie van dit gebied.

In het hiernavolgende artikel zal de geschiedenis van het klooster en de daaraan verbonden onderwijsinstellingen in vogelvlucht beschreven worden. Ik heb daarbij dankbaar gebruik gemaakt van de gegevens die destijds Zr. Maria Regina Scholten en ditmaal Zr. Coleta Wassenburg mij verstrekt hebben.

Het begin

Het begin ligt in Monnickendam. De pastoor aldaar, Bernardus Smeeman, had in 1897 zes zusters uit Eijdsen bereid gevonden zich in die plaats te vestigen met als doel het katholiek onderwijs daar van de grond te tillen. Reeds in 1898 kreeg deze groep erkenning van de bisschop van Haarlem als kloostergemeenschap. In die dagen moest het katholiek onderwijs vechten voor zijn bestaan. Geld was er nauwelijks. De enige manier om tegen een draaglijke prijs onderwijs te verzorgen was het onderhouden van een groep religieuzen, zusters of broeders. Dat konden de arme en vaak kleine parochies net opbrengen.

De erkenning kreeg gestalte in de naam: de Ursulinen** van het bisdom Haarlem. Het kleine gezelschap groeide snel, want er waren veel Westfriese jongedames, die idealistisch en opofferingsgezind waren. Zij stelden hun leven in dienst van het religieuze ideaal en katholiek onderwijs. Smeeman, een goedgehartig mens, beloofde aan collega-pastors hulp van 'zijn' zusters, als zij onder dezelfde moeilijke omstandigheden een school wilden beginnen.

Pastoor Van Delft uit Bergen was een van de eersten. Maar waar moest hij een onderkomen voor de zusters en een school bouwen. Met hulp van het Bisdom werd een enorme lap grond aan de Loudelsweg aangekocht. Die hulp was zeer welkom, want zelf bezat de parochie vrijwel geen geldmiddelen. Toch ging men voortvarend te werk. In maart 1903 werd het 32 ha. grote terrein aangekocht en in hetzelfde jaar kwam de architect Tonnaer met een grootse opzet. Men besloot eerst de helft van het gebouw te bouwen. In die helft moesten dan worden ondergebracht: de bewaarschool, de lagere school en naaischool, het klooster-gedeelte van de zusters Ursulinen en het pensionaat Sint Joseph. Dat pensionaat was bestemd voor 'meisjes uit den netten burgerstand'. Menig Bergenaar zal zich die

pensionaires wel herinneren. Hoe zij in lange rijen gingen wandelen, begeleid door de zusters in hun zwarte habijten.

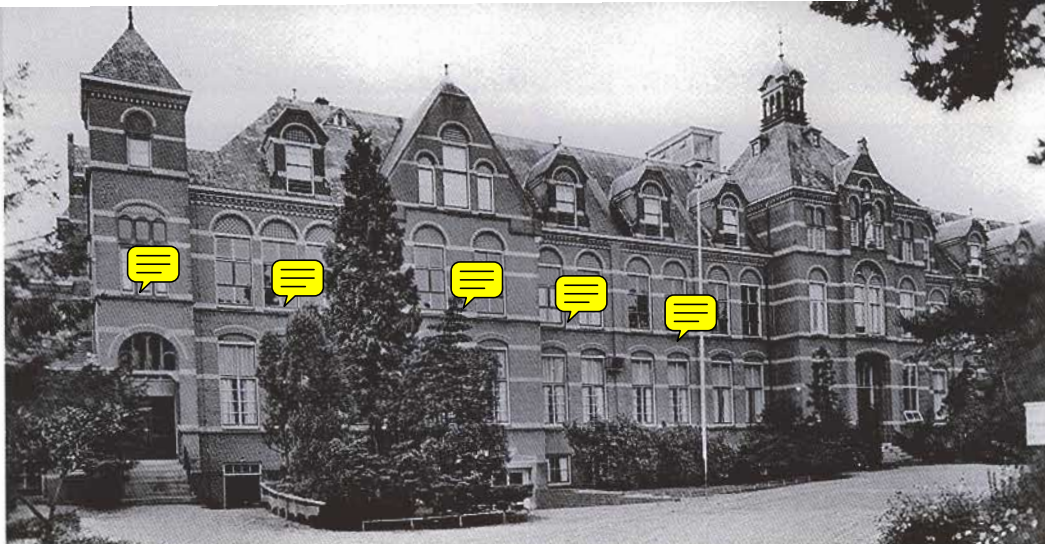
Op 6 februari 1904 werd goedkeuring voor de bouw verkregen en het werk nam een aanvang. Het was de bedoeling dat het bouw-werk, door aannemer Dessing uitgevoerd, begin augustus van dat jaar gereed zou zijn. Nog tijdens de bouw van het nieuwe huis kwamen er vijf zusters naar Bergen. Zij werden op 4 augustus 1904 met twee open landaurs afgehaald van het station Alkmaar door pastoor Van Delft en de kerkmeesters Leijen en Schouten. De zusters werden voorlopig ondergebracht bij de gezusters Stijntje en Anna Kaandorp, die hun boerderij aan de Dorpsstraat 72 grotendeels ter beschikking hadden gesteld. Ziet u het voor u? Kloostercellen in de koestal en enkele zusters, die in bedsteden sliepen. Die situatie duurde nog tot 1 oktober toen de bouw gereed was.

Op 10 augustus 1904 startte de lagere school met 140 leerlingen in klaslokalen, waar boven en onder, links en rechts nog volop werd gebouwd. Getimmer, gezaag en gezang van de werklieden alom! Op 3 oktober startte de 'bewaarschool' met 28 kleuters en de naaischool met 14 meisjes. Op 17 oktober arriveerden de eerste pensionaires, 11 in getal.

In die beginjaren stond het gebouw op een grote, kale vlakte. Bergen was toen nog dat kleine, landelijke dorp 'daar aan der duinen rand' met hier en daar wat 'huisjes laag, verscholen in het groen', maar gezonde lucht en de fraaie natuur maakten het ook toen al zeer aantrekkelijk.

Intussen had pastoor Smeeman in Monnickendam een kweekschool voor onderwijzeressen opgericht. Op die manier kon gezorgd worden voor voldoende leerkrachten voor de scholen, die her en der in de provincie gesticht werden.

De helft van het kloostergebouw werd eerst gebouwd. Hier gezien vanuit de Sint Antoniusstraat. (Ansicht collectie Piet Mooij, Bergen NH).

Klooster Zusters Ursulinen, voltooid in de jaren '20. (Ansicht collectie auteur).

Groei en bloei

Met de locaties ging het voorspoedig en al vrij snel ontstond er behoefte aan uitbreiding. Men besloot van het 'filiaal' te Bergen de hoofdvestiging, het Moederhuis, te maken. Pastoor Smeeman werd benoemd tot de eerste rector-directeur van de congregatie en het pensionaat. De naam werd gewijzigd in 'Ursulinen van Bergen'.

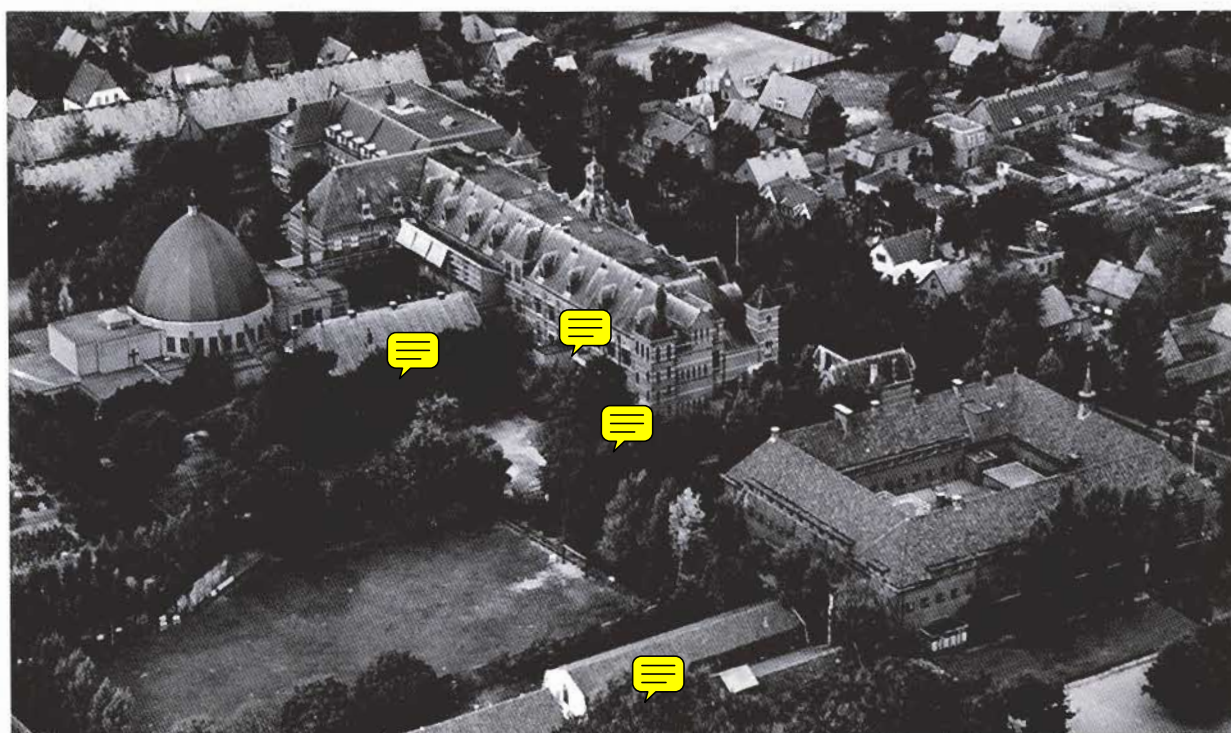
In de jaren '20 werd van lieverlee het kloostergebouw aan de Loudelsweg voltooid. En zelfs meer dan dat. Er kwamen enkele gebouwen bij. De Lager Onderwijswet van 1920 regelde de financiële gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs. Daardoor kon men de bouw van de St. Ursulaschool (lagere school voor meisjes) verwezenlijken. Dit gebouw, annex gymnastieklokaal, werd in 1921 in gebruik genomen. In 1977 werd de Ursulaschool opgeheven en werd het gebouw bij de MAVO gevoegd. Inmiddels is die school dependance van Alkmaarse PCC (Petrus Canisius College) geworden.

Door bijdragen van parochianen en de congregatie der Ursulinen kon in 1922 de Sint

Angela kleuterschool geopend worden. Bij de opening oogstte het schooltje, gelegen aan het einde van de Geestweg, alom lof voor zijn fraaie lokalen en mooie natuurlijke omgeving. Met de invoering van de Wet op het basis-onderwijs in 1985 werd de Sint Angela kleuterschool ondergebracht bij de Sint Adelbertusschool. In dat jaar verhuisden kleuterleidsters en kinderen, met het Bellotreinje van de speeltuin, naar de Sint Adelbertusschool. Daarna heeft de Tobiasschool instituut op antroposofische grondslag, er nog vier jaar gefunctioneerd. Na sloop van het schoolgebouw is een rij huizen verrezen (Lijtweg tot Ursulinenlaan).

Door al deze veranderingen ontstond in het kloostergebouw meer ruimte. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was men al begonnen met een (M)ULO-school, waaraan een voorbereidingsklas voor de kweekschool was gekoppeld. De vrijkomende ruimten werden ingericht als leslokalen voor de kweekschool, die daardoor volledig aan de eisen van de kweekschoolwet voldeed.

Luchtopname van het kloostercomplex. Het lange gebouw links bovenaan is de Sint Ursulaschool. Het grote langwerpige gebouw in het midden is het klooster van de Zusters Ursulinen met daarachter de koepelkapel. Het vierkante gebouw rechts onder is de landbouwhuishoudschool met daarachter de lange stallen en gebouwen van de boerderij. (Ansicht collectie auteur).

De landbouwhuishoudschool,
gebouwd in 1932.
(Ansicht collectie auteur).

De landbouwhuishoudschool

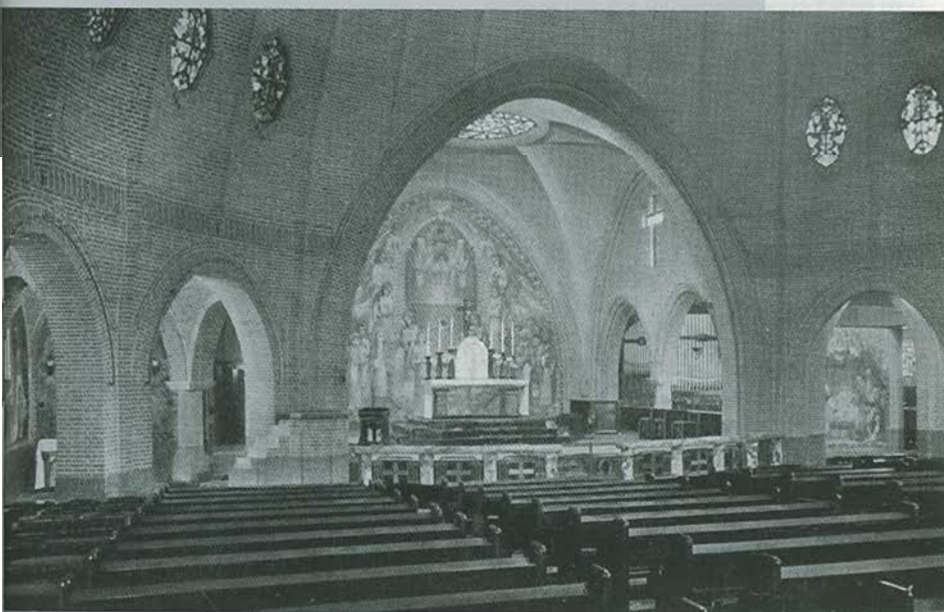
In 1925 startte men met huishoudonderwijs. Voor deze vorm van onderwijs bestond veel belangstelling. In 1932 stond er een prachtig nieuw gebouw aan de Loudelsweg: de Landbouwhuishoudschool. Het was een zeer praktische vorm van onderwijs. Vakken als wassen, koken, naaien, maar ook melken stonden op het programma. De boerderij van de zusters lag pal achter dit gebouw. Daarnaast heeft dit pand vele jaren een opleiding voor landbouwhuishoudleraresen gehuisvest. Eind 1958 werd nog nieuwbouw gerealiseerd naast de bestaande school, maar ook die is inmiddels gesloopt.

Koepelkapel

In 1929 verrees achter het klooster een prachtige koepelkapel. Dit bouwwerk verdient aparte vermelding. Het was een schepping van de Bergense architect J.C. Leijen en trok internationaal de aandacht vanwege zijn gedurfde constructie. Maar ook de akoestiek was befaamd. Zusters en pensionnaires kwamen er dagelijks ter kerke. Het Nederlands Studentenorkest speelde er vele jaren zijn openingsconcert met erg veel plezier.

Opleiding kleuterleidsters

In 1973 vestigde de opleiding voor kleuterleidsters uit Alkmaar zich ook aan de Loudelsweg. Bij de samenvoeging van de Pedagogische Academie en Kleuterleidstersopleiding tot Pabo (1984) werd het roodstenen gebouw geheel door deze lerarenopleiding in gebruik genomen. De Pabo vertrok in 1987 naar Alkmaar en vanaf dat moment reilt en zeilt de Adriaan Roland Holtschool (voortgezet onderwijs van de Vrije School) op dit adres.

Interieur kapel.
(Ansicht collectie auteur).

Het trieste einde van de koepelkapel.
(Foto Gerard Roosenboom).

Internaten

Al de door de Ursulinen gestarte onderwijsvormen kenden een internaat. Het was mogelijk vanaf je tiende jaar tot en met bijvoorbeeld een gehele kweekschoolstudie aan de Loudelsweg te wonen, te leven en te leren. Deze internaten waren noodzakelijk om voldoende leerlingen op de diverse scholen te krijgen. Immers: heen en weer reizen uit alle hoeken van de provincie was in die dagen met het openbaar vervoer volstrekt onmogelijk. En men wilde de aanwas van eigen katholieke onderwijskrachten bevorderen. Iedereen moest die kans krijgen. Wanneer ouders niet bij machte waren de kosten op te brengen, werd er altijd wel een mouw aan gepast...

Jarenlang bestond de bevolking van dit dorpje-op-zich uit ongeveer 500 inwoners, zo'n 150 zusters en 350 pensionnaires. En dat dorp was min of meer self-supporting. Men had een eigen bakkerij, een boerderij met een flinke veestapel, eigen vleesverwerking en inmakerij. Voorts was er een grote moestuin met een kas, maar ook een parkachtige tuin met paden, omzoomd door dennenbomen en een boomgaard. Iets hiervan kan men nog terugzien rond de vijver aan de Ursulinenlaan.

Veranderingen

In de jaren zestig traden er grote veranderingen op. De internaten werden overbodig en dus opgeheven. Er kwamen geen nieuwe zusters. Steeds meer scholen werden overgedragen aan lekenbesturen en gingen vervolgens zelfstandig hun weg. En die weg leidde vaak tot vertrek of opheffing door de fusiegolven van de jaren '80

en '90 van de vorige eeuw. Het grote huis werd te groot voor de zusters die er nog woonden. Voor de ouderen waren reeds De Uuthof en Mirembe gebouwd. Vlak daarbij, aan de Lijtweg, verrees een nieuw kloostergebouw, dat aan alle eisen van de tijd voldoet.

Het klooster, de kapel, diverse schoolgebouwen met bijgebouwen en het retraitshuis gingen tegen de vlakte. Daarmee kwam een einde aan een brok geschiedenis.

Het mag duidelijk zijn dat de invloed van dit centrum ingrijpend is geweest op de ontwikkelingen van onderwijs en opvoeding in Bergen, de provincie Noord-Holland, maar ook ver daarbuiten. En dan moeten we niet alleen aan de vestiging in Bergen denken, maar aan het grote aantal plaatsen in het bisdom Haarlem en niet te vergeten in Oeganda en Kenya!

Op de vrijgekomen terreinen zijn en worden nog woningen gebouwd. Voor de huidige en toekomstige bewoners is het goed om te weten op welke historische grond zij wonen.

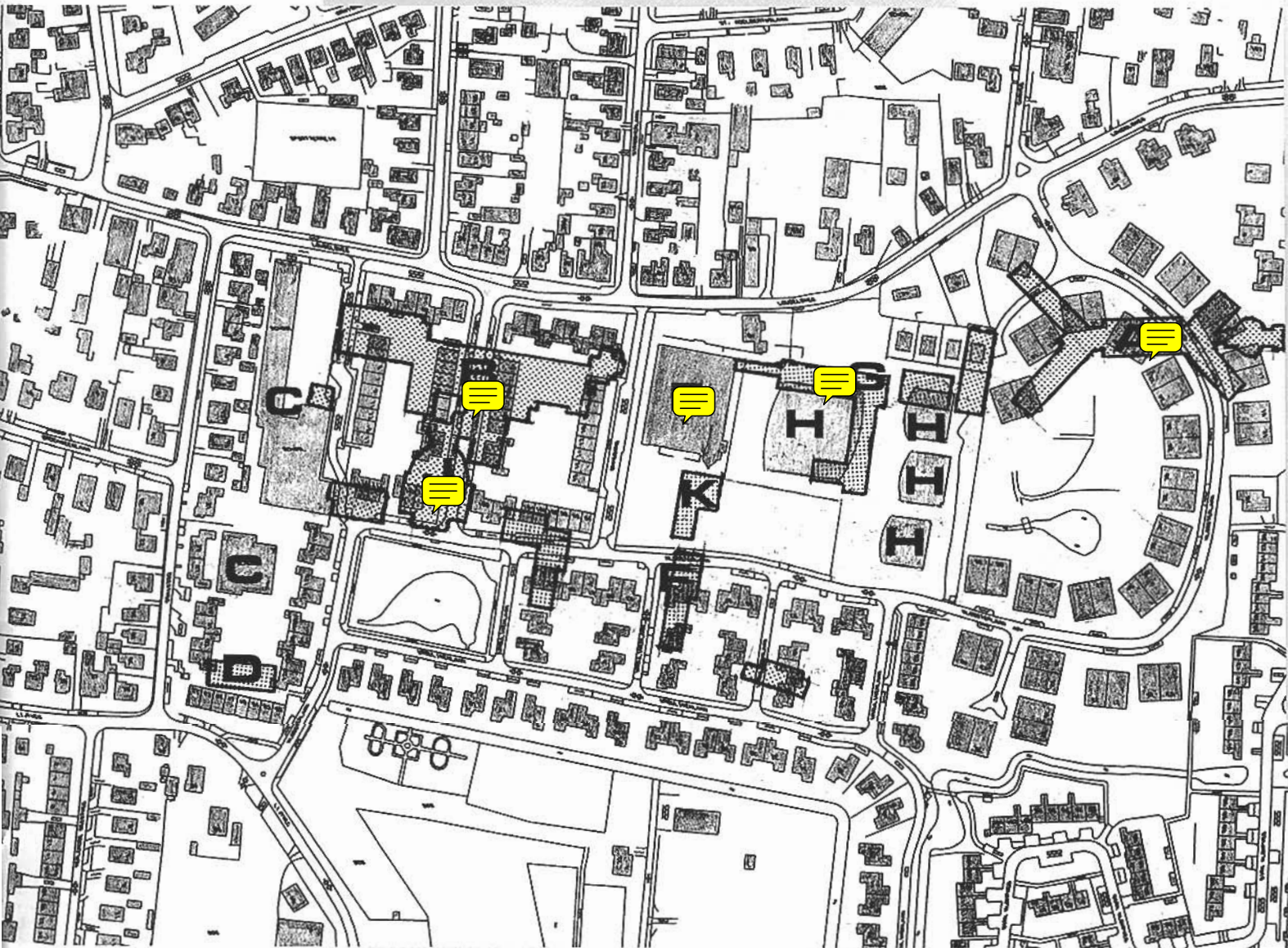
* Dit artikel is een herziene versie van een artikel dat is gepubliceerd in het jaarverslag 1990 van de museumcommissie van Het Sterkenhuis. Reden daarvoor was het feit dat de museumcommissie aan de wieg heeft gestaan van de straatnaamgeving voor de nieuwe woonwijk op de plaats van het voormalig kloostercomplex.

**Doel van de orde der Ursulinen: de Christelijke opvoeding van meisjes.

Literatuur

José Eijt, *Zorgen in Gods naam. Ursulinen van Bergen 1898-1998*. Hilversum 1998.
Dit buitengewoon informatieve en prettig leesbare boek, verschenen ter gelegenheid van het eeuwfeest, bevat een uitgebreide literatuurlijst.

Situatieschets (Ru Waalewijn)
Schaal 1 : 2500

- A Retraitehuis
- B Het kloostergebouw van de zusters Ursulinen inclusief het pensionaat Sint Joseph
- C Sint Ursulaschool
- D Sint Angela kleuterschool
- E Landbouwhuishoudschool
- F Boerderij
- G Uitbreiding Landbouwhuishoudschool
- H De Tuinen van Bergen
- J Koepelkapel
- K Wasserij

Gestippeld = gesloopte gebouwen
Grijs = bestaande gebouwen